

БРИКС ЯК ФЕНОМЕН РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Пасмор М.С.,
аспірантка

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті представлені результати вивчення питання міжнародної економічної інтеграції та її впливу у глобальному масштабі на світову політику та торговельні відносини на основі аналізу об'єднання БРИКС. Його члени – Бразилія, Росія, Індія, Китай та ПАР – це п'ять культур з помітно різним світосприйняттям стосовно питань політики, філософії та економіки, але вони мають і велику кількість спільних рис, які можуть дозволити їм зайняти глобальне лідерство у сучасних міжнародних економічних відносинах.

Ключові слова: БРИКС, економічна інтеграція, країни, що розвиваються, міжнародні економічні відносини.

БРИКС КАК ФЕНОМЕН РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННЫХ МИРОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В статье представлены результаты изучения вопросов международной экономической интеграции и ее влияния в глобальном масштабе на мировую политику и торговые отношения. Основой для анализа служит объединение БРИКС. Его члены – Бразилия, Россия, Индия, Китай и ЮАР – это пять культур с разным мировосприятием по вопросам политики, философии и экономики, но они имеют и большое количество общих позиций, которые могут позволить им занять глобальное лидерство в международных экономических отношениях.

Ключевые слова: БРИКС, международные экономические отношения, развивающиеся страны, экономическая интеграция.

BRICS AS A PHENOMENON OF THE MODERN WORLD ECONOMIC INTEGRATION

This paper studies the question of the international economic integration and its influence on world policy and trade. The research was done on the analysis of BRICS. Its members, association of Brazil, Russia, India China and South Africa, are five cultures with markedly different worldviews as to the terms of politics, philosophy and economics, but they do have a lot of common positions, which may allow them to gain the global leadership in international economic relations.

Key words: BRICS, developing countries, economic integration, international economic relations.

В умовах активізації інтеграційних процесів у сучасному світі на всіх континентах відбувається оновлення старих і виникнення нових інтеграційних угруповань, диверсифікація їх організаційних форм, еволюція в напрямку більш глибокого поділу праці у форматі регіональних економічних зв'язків. Різноманітність інтеграційних моделей дозволяє більшості держав незалежно від їх положення у світі, потенціалу та рівня розвитку знаходити своє місце в цих процесах. Світові та регіональні держави бачать в інтеграції потужний інструмент свого політико-економічного домінування; країни, що розвиваються, розглядають її як можливість зміцнення своїх позицій на світовій економічній арені і кращого захисту національних інтересів в умовах глобалізації світової економіки. Таким чином, аналіз сучасних тенденцій розвитку інтеграційних процесів актуальний не лише з наукової точки зору, але й має практичне значення. Сучасні глобальні економічні перетворення свідчать про пошук нових перспективних форм розвитку міжнародних економічних відносин. Так, функціонування і об'єктивний розвиток об'єднання БРИКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай та ПАР) підтверджує даний факт і обумовлює особливу актуальність дослідження цієї теми.

Тема є достатньо новою, а отже, потребує подальшої розробки, хоча значний внесок у її вивчення доклали такі провідні зарубіжні науковці, економісти, аналітики та вчені, як В. М. Давидов, Джим

О'Нілл, В. А. Луков, Пітер Хавлік, Г. Д. Толорая, А. Н. Фомін та інші. Серед українських провідних вчених, економістів, аналітиків можна відмітити А. А. Архангельську, А. П. Голикова, Н. А. Казакову, В. І. Сідорова, А. С. Філіпенко та інших.

Таким чином, основним завданням статті є розв'язання питання та аргументація феноменальності об'єднання БРИКС, а також аналіз та оцінка подальших перспектив розвитку даної групи країн, що розвиваються.

На сьогоднішній день БРИКС дійсно став реалією сучасних міжнародних економічних відносин, хоча поки що дане об'єднання знаходиться на стадії свого формування. В першу чергу, його феноменальність та відмінність знаходить відображення у екстериторіальному географічному положенні країн-членів, на відміну від тих інтеграційних об'єднань, які були сформовані за фактором регіональної близькості. Кожна з цих країн є уламками колишніх імперій, наприклад, Бразилія – Португальської, Росія – Російської, Індія та ПАР – Британської (хоча певний період на території Індії мала місце Монгольська імперія, а ПАР була під владою Голландії), а Китай – Китайської (Серединної) [15, с. 642]. По-друге, країни, що входять до об'єднання, розташовані на чотирьох континентах, хоча іноді історичні паралелі співпадають [3, с. 517]. По-третє, БРИКС первісно було створено як продукт аналітичної думки відомого економіста Джима О'Нілла провідного банку

The Goldman Sachs Group Inc., а не в якості ініціативи держав, хоча потім вони усвідомили всю економічну силу даного об'єднання у глобальних економічних процесах і розпочали реалізовувати ідею у сучасних міжнародних економічних відносинах [19, с. 2]. Джим О'Ніл помітив глобальне значення даних країн, а також сумірність об'ємів їх економік. Ці факти та статистичні показники склали підґрунтя для проведення аналітичного дослідження, яке виявило великі потенційні можливості функціонування і впливу цих країн на глобальні геополітичні процеси. Хоча зараз не всі статистичні прогнози здійснюються, на нашу думку, БРІКС — це довгостроковий проект, і більш значних результатів буде досягнуто через певний час та більш стабільну, тісну та координовану роботу. Ще одним важливим фактором є те, що дані країни знаходяться в стадії стабільного формування капіталістичної системи, хоча кожен випадок має свої особливості. В цілому спільною рисою для групи є те, що із закінченням «холодної війни» всі вони почали розвивати і застосовувати методики радикальних реформ, повністю інтегруючись у систему глобальної економіки [9, с. 53]. Крім того, вони вже являють собою важливі вузли механізму, збій в яких потягне за собою руйнівні наслідки для всієї світової економіки.

Розглядаючи економічний аспект кожної з держав, на наш погляд, доцільно було б звернути особливу увагу на характер економічного порядку. А саме, у сучасних умовах розвитку країни, що є членами певних об'єднань, мають тенденцію до кристалізації, а дана система потребує більшого контролю, планування та координації. Отже, країни придуть до висновку, що необхідно переходити до планової економіки. Планова економіка — це економічний порядок, при якому матеріальні ресурси знаходяться в суспільній власності і розподіляються централізовано, що зобов'язує окремих осіб і підприємств дяти у відповідності з централізованим економічним плануванням [5, с. 158]. Тим більше, країни БРІКС мають до цього всі передумови. По-перше, дане положення пояснюється історичними фактами, а саме практично всі країни-члени об'єднання у певний проміжок часу мали планову економіку, або мали до неї передумови, або розглядали її введення. Так, у Росії у часи СРСР мало місце чітке планування, але, як стверджує С. Ю. Вітте, Росія страждає від надлишку самокритики і прагнення відшукати безпомилкові рішення, які задовольнили б навіть нерозумних людей [4, с. 275]. І це є ще одним фактором зміни політичного курсу. У Китаї також підтримувався даний устрій. У 50–70-ті роки в Китаї відбувся перехід до планової економіки, у 80–90-ті роки в умовах реформ і відкритості економічний розвиток прискорився і КНР більше 20 років є світовим лідером по стійкості темпів зростання ВВП [20]. Зараз економіка Китаю вважається змішаною у зв'язку з тим, що з 2004 р. гарантується недоторканість приватної власності [20]. Індія також є історичним прикладом планування до її економічної реформи 1991 р. Індія завжди ставилась з особливою увагою до цього порядку [3, с. 527]. По-друге, про перспективність ведення економіки планового характеру свідчить той факт, що її введення розвинені країни сповільнює, а країни, що розвива-

ються, навпаки, прискорює їх розвиток. А оскільки об'єднання БРІКС у своїй основі має саме країни, що розвиваються, введення планової економіки буде ще одним поштовхом до розвитку. Таким чином, введення планової економіки дозволяє державі мати важелі управління та контролю виходячи з надбань, якими володіють маркетинг і менеджмент відповідно до використання, розподілу та перерозподілу ресурсів, а також у зв'язку з тим, що ресурсна база обмежена, то має місце і контроль над розробкою нових джерел. За твердженням відомого економіста, математика Є.Є. Слуцького, для сталого розвитку необхідно перейти від абстрактних схем до позитивних досліджень в області, що охоплює теорію бюджету споживача. Отже, результати нашого дослідження доводять, що введення економіки планового характеру у країнах БРІКС дозволить проводити більш чітку скоординовану політику та дасть змогу економіці розвиватись більш швидкими темпами в умовах чітко сформованих планів.

Однак, попри всі схожості, слід звернути особливу увагу й на етнокультурні відмінності, адже культура та релігія мають значний вплив і на форму правління, ведення зовнішньоекономічних зв'язків та партнерства на міждержавному рівні. Так, за словами К. Маркса, релігія є самосвідомість і самовідчуття людини, яка або ще не знайшла себе, або вже знову себе втратила [11, с. 329]. Обов'язковою умовою для стабільного функціонування та динамічного розвитку є необхідність чіткого, офіційного адміністративного устрою. Адже всю неоднорідність характеристик між достатньо різноспрямованими країнами у правильний напрям може скоординувати тільки єдина адміністративна система. А адміністративна система БРІКС поки що знаходиться на стадії свого формування, але важливим є те, що ми реально бачимо зміни, як то регулярні зустрічі, проведення самітів та формування Банку БРІКС. Різні релігійні погляди також можуть створювати певний етнокультурний бар'єр, адже світосприйняття через призму релігії та культури накладає певний відтінок і на форму мислення, ставлення до певних питань, рішень, форми поведінки, відношення до зовнішнього світу. Якщо розглянути країни БРІКС з цього аспекту, то очевидні кардинальні відмінності. Як у релігіях, наприклад, Бразилія — католицизм, Росія — православ'я, Індія — індуїзм, буддизм, мусульманство, Китай — буддизм, даосизм, конфуціанство, ПАР в силу свого історичного підґрунтя не має релігії більшості, ця країна мультирелігійна. У відповідності до своїх етнокультурних уявлень проводиться і зовнішня політика держави. Наприклад, Китай розвивається в умовах сучасного світу і стає більш відкритим в економічному сенсі, але він все одно досить стриманий у питаннях кооперації і співробітництва з іншими країнами і ведення спільної політики з ними в умовах глобалізаційних процесів. Дана позиція може бути пояснена в силу комуністичної ідеології, яка має місце [18, с. 249]. Як стверджував К. Маркс, комунізм є складовою позитивного скасування приватної власності на благо держави [11, с. 184]. Комунізм — рішення загадки історії, і він знає, що він є це рішення. З іншого боку, розглядається питання щодо устрою Китаю у роботах і поглядах відомого політолога, соціолога, автора стратегії

антикомунізму З. К. Бжезинського. Він вважає, що Китай — регіональна, а не світова держава [2, с. 129]. Комуністична партія даної країни являється лідируючою, а це виправдовує досить стриманий характер ведення міжнародної економічної кооперації, але попри історичне, культурне і політичне підґрунтя Китай усвідомлює необхідність виходу на світові ринки та взаємодію і кооперацію з іншими країнами в рамках певних інтеграційних об'єднань.

Слід також звернути особливу увагу на те, що якщо розглядати стадії економічного розвитку та історіографію певних економічних і політичних питань, які мали подолати країни та їх уряди, то розвиток Росії та Китаю був більш динамічним, ніж Бразилії, Індії та ПАР. А це означає, що для них легше проходить процес адаптації до нових перетворень в економічній та політичній сферах в умовах сучасних глобальних змін у міжнародних економічних відносинах.

Попри всі несхожі риси та характеристики, результати нашого дослідження доводять, що країни БРІКС мають багато спільного, а саме ідеї підвищення економічного розвитку на рівні світового господарства, участь у процесах кооперації та глобалізації, розширення ринків збуту та здобуття нових країн-партнерів. Саме тому результати нашого дослідження співпадають із думкою професора кафедри фінансового ринку та ринку інвестицій Вищої школи економіки Олександра Євгеновича Абрамова, а саме з тим, що консолідація зусиль п'яти економік світу, що найбільш швидко розвиваються, може позитивно позначитися і на подоланні наслідків світової фінансової кризи [23]. Отже, спільна політика БРІКС в області посилення ролі найбільших економік, що розвиваються, в міжнародній фінансовій організації, в Міжнародному валютному фонді і в інших міжнародних фінансових організаціях є одним з найбільш ефективних напрямків діяльності об'єднання. Тобто це консолідована позиція з приводу заходів, які приймають розвинені економіки щодо фінансової кризи [23].

Таким чином, проведене нами дослідження підтверджує ідею БРІКС як феномену, адже нашою метою є вивчення об'єднання з даного боку задля аналізу системи функціонування феноменів даного роду. Сам же феномен по суті, як загальний термін (грец. *φαινόμενον* — являється) — незвичайне явище, рідкісний факт, який важко збагнути [7, с. 1658].

Визначення терміну підсилює сутність новизни та необхідності у вивченні і подальшому розвитку теми як провідної, адже у перспективі функціонування феномену можливе створення нових подібних об'єднань. БРІКС — феномен нової форми здійснення міжнародного співробітництва, нової її геометрії, який має глобальне значення у міжнародних економічних відносинах.

Зараз БРІКС діє на базі самітів та чергових зустрічей, не має політичного устрою та адміністративної системи, але, як відомо з останнього саміту в Нью-Делі (2012 р.), розпочинаються кроки інституціоналізації, а саме формування Банку БРІКС [22]. Про ідею визнання групи БРІКС як перспективної також свідчить той факт, що на черговому саміті АТЕС, який відбувся у Росії у м. Владивостоці 18-19 вересня 2012 р., було надано увагу і темі БРІКС [21]. А саме, аналізуючи слова президента Росії В. Путіна про те, що до 2015 р. (дата проведення саміту БРІКС у Росії), можливо, сформується чітка необхідність двох валют [22]. На нашу думку, дана позиція є ще одним аргументом у темі розвитку групи. Отже, ці перетворення та ознаки інституціоналізації свідчать про все більше становлення БРІКС як інтеграційної одиниці в умовах сучасних глобалізаційних процесів, що поки що має відтінок іміджевої політики.

За поки що досить недовгий період свого функціонування країни БРІКС змогли підтвердити свою глобальну роль як динамічної сили у світовій економіці та політиці, а також феноменальність свого устрою та розвитку. Про цей факт свідчить сумірність показників розвитку з розвиненими країнами. На сучасному етапі свого розвитку об'єднання робить основний акцент на фінансово-економічних питаннях у міжнародних відносинах, тому що саме в цій сфері у учасників склались спільні глобальні стратегічні інтереси, які ще було сформовано в умовах функціонування «Групи двадцяти», яка була створена в 1999 році для спільного обговорення питань глобальної економіки основними розвиненими країнами і країнами, що розвиваються [30]. БРІКС — це альянс реформаторів міжнародних фінансово-економічних відносин в умовах глобалізаційних процесів. Вказаний спільний корінний інтерес стає потужним стимулюючим фактором до довгострокового співробітництва держав, які розташовані на чотирьох континентах і мають різну істо-

Таблиця 1

Основні демографічні та макроекономічні показники країн БРІКС

	Бразилія	Росія	Індія	Китай	ПАР
Населення, млн чол.	196,7	142	1241	1344	51
Динаміка росту населення, %	0,9	0,1	1,4	0,5	1,2
Площа, кв. км	8459420	16376870	2973190	9327480	1214470
Експорт товарів та послуг, млн дол. США	294453	514420	455267	2296098	117659
Імпорт товарів та послуг, млн дол. США	312616	396276	551611	1998293	120140
ВВП, млн дол. США	2476652	1857769	1847981	7318499	408236
Індекс росту ВВП, %	2,7	4,3	6,9	9,3	3,1
ВВП на душу населення по ПКС, дол.	11719	21248	3652	8466	11035

Таблиця складена автором за матеріалами: [56]

рію, але все ж таки усвідомлення їх впливу на процеси глобального розвитку міжнародних економічних відносин надає їм стимул до розвитку [10, с. 32].

В умовах інтеграційних та глобалізаційних тенденцій сучасної світової економіки [13, с. 352], слід підкреслити роль та долю транснаціонального сектору, яка постійно зростає. Дані, наведені у таблиці 1, свідчать про те, що країни БРІКС зайняли лідируючу позицію за обсягом експорту товарів і послуг, величиною прямих інвестицій за кордон і залученням іноземного капіталу, а також за зростаючим внеском у створення світового валового продукту. А згідно із твердженням К. Маркса про те, що капітал національності не має, можна говорити про прогресивний розвиток БРІКС як об'єднання [11, с. 153]. Рушійною силою цього процесу є найбільші корпорації країн БРІКС, які на початку ХХІ ст. входять до переліку провідних компаній світу та відповідних міжнародних рейтингів, що є фактором поглиблення міжнародних економічних відносин [22].

Отже, все більш значну роль починають відігравати країни групи БРІКС у процесах світової глобалізації. Наприклад, у першому півріччі 2010 р. на них припало більше половини всіх злиттів і поглинань у країнах, що розвиваються [8, с. 406]. Найбільший обсяг інвестицій у 2010 р. в ході операцій злиття і поглинання вдалося залучити Китаю — 133 млрд дол. [8, с. 406]. Другий досить високий показник у Бразилії. Далі місця займають Індія і Росія, яка посіла четверте місце серед країн з економіками, що розвиваються, Південна Африка поки що відстає за даними показниками від згаданих вище країн. Таким чином, аналіз показує, що більше ніж половина глобальних перетворень здійснюється в країнах БРІКС. І дане положення не є випадковим, адже країни-члени об'єднання мають потужну ресурсну базу, що означає потенціал подальшого розвитку. Маючи широкий спектр глобальних компаній, країни все більше будуть проникати на внутрішній ринок інших держав, а це означає, що вони впливатимуть і на економіку даних країн. А це означає, що «невидима рука ринку», запропонована економічним класиком А. Смітом, поглиблює і розширює своє значення у світовому масштабі [17, с. 329]. Якщо ж представити глобальні корпорації у вигляді країн, які виходять на зовнішні ринки у міжнародній економіці та дотримуються певної міжнародної економічної політики, то БРІКС предстало в якості корпорації глобального масштабу, що не перечить загальній концепції глобалізації міжнародних економічних відносин [14, с. 238]. Адже усвідомлюючи свою силу за умовами об'єднання, уряди країн БРІКС об'єктивно погоджуються з необхідністю приєднання до групи. На нашу думку, БРІКС має тенденції та шанси стати новим центром сили у міжнародних економічних відносинах, тому що країни-члени мають велику ресурсну базу, значні фінансові активи, інноваційний потенціал, а ці фактори призводять до покращення інвестиційного клімату. Залучення капіталу підвищує виробничу потужність, а це означає наявність шансів розширення ринку збуту (незважаючи на те, що БРІКС володіє достатньо великою долею ринку) та мережі міжнародного економічного співробітництва на глобальному рівні. Отже, феномен БРІКС повинен

стати новою системою розвитку міжнародних економічних відносин.

Глобалізація і науково-технічний прогрес, що стрімко розвиваються, посилюють протиріччя і розширюють розрив між країнами Заходу, що вступили в епоху постіндустріального розвитку [12, с. 9]. При цьому одним з найважливіших викликів глобалізації стає втрата з боку держави контролю за транскордонними обмінами інформацією, технологією, міграцією населення, поширенням хвороб, торгівлею зброєю і фінансовими операціями на тлі зростаючої ролі недержавних гравців (від комерційних компаній до громадських організацій) у внутрішніх і міжнародних справах [13, с. 365]. І як наслідок — можлива втрата державами та їх населенням національного суверенітету, самостійності урядів і потрапляння в повну економічну залежність від транснаціональних корпорацій (ТНК), що обумовлено тісною кооперацією між різними країнами, культурами, націями, які починають функціонувати сумісно як одне ціле, про що писали проф. А.П. Голіков, проф. Н.А. Казакова, проф. А.С. Філіпенко.

Ми також погоджуємося з ідеями глобальних змін як у питаннях попиту, виробництва, дистрибуції та кооперації, які просував видатний російський математик, статистик та економіст Є.Є. Слуцький, який стверджував, що важливі зміни пройшли насамперед в результаті зростання населення і збільшення відповідно земельної тисноти. Виходячи з цього, країни потрібно кооперуватися та взаємодіяти з іншими державами у системі міжнародних економічних відносин [16, с. 414].

Концепція суверенної держави серйозно похитнулася. При цьому слід зауважити, що держава як суб'єкт глобального фінансового ринку виявилась у нерівному становищі в порівнянні з іншими його суб'єктами — ТНК, міжнародними фінансовими центрами (МФЦ), міжнародними і регіональними банками. Таким чином, влада держав йде на спад і все більше переходить до рук транснаціонального капіталу і підконтрольних йому міжнародних інститутів [24]. Отже, так звані країни периферії розділилися на дві групи: ті, що просунулися на шляху індустріалізації, а отже, у них є шанс наздогнати постіндустріальне суспільство, а також ті, хто вже безнадійно відстали від сучасних перетворень у міжнародних економічних відносинах [19, с. 53].

Звичайно, незаперечним фактом є те, що зараз БРІКС посідає 3 млрд чол., що складає приблизно 43% населення Землі, а також територію 39,7 млн кв. км, що є більшим ніж чверть поверхні земної суші. Вигідне положення цим країнам забезпечує наявність в них великої кількості важливих для світової економіки ресурсів, а саме Бразилія багата на сільськогосподарську продукцію; Росія — найбільш крупний у світі експортер мінеральних ресурсів; Індія має дешеві інтелектуальні ресурси; Китай має у своєму розпорядженні дешеві трудові ресурси; ПАР — природні ресурси. На країни об'єднання також припадає приблизно 13 трлн дол. виробництва ВВП на рік, що дорівнює 21 % світового виробництва [1, с. 2]. Тому цілком законно бажання цих країн об'єднати зусилля в прагненні вплинути на майбутні шляхи розвитку світової економіки [24]. Але є, зрозуміло, і стурбованість, що БРІКС не змо-

же стати новим центром сили, оскільки у складових його країн занадто багато суперечностей. Проте координатія з цілого ряду питань цілком можлива.

БРІКС зараз є одним з найбільш успішно функціонуючих об'єднань країн з перспективним потенціалом. На нашу думку, БРІКС можна об'єктивно та справедливо представити в якості феномену. За словами А. Сміта, який стверджував, що у рамках однієї парадигми важко собі уявити іншу парадигму [17, с. 371]. Так, і зараз БРІКС — феномен, нова па-

радигма, до значимості якої деякі політики, економісти та науковці ставляться досить скептично, але це не означає, що дане об'єднання не має достатнього потенціалу розвитку. Головною метою для членів БРІКС зараз є вироблення скоординованої позиції з широкого кола питань та просування її на світовій арені, включаючи двосторонні відносини з третіми країнами та міжнародними організаціями.

Научный руководитель — к.е.н. проф. В.И. Сидоров

Список літератури

- Архангельская А. А. БРИК становится БРИКС / А. А. Архангельская // Азия и Африка. — 2011. — № 9. — С.2-5.
- Бжезинский З. Китай — региональная, а не мировая держава / З. Бжезинский // Pro et contra. — 1998. — Т. 3, № 1. — С. 127—141.
- Бэр А. История всемирной торговли: монография / А. Бэр. — 1876. — Ч. I—III. — 1876. — 1021 с.
- Витте С. Ю. Конспект лекций о народном и государственном хозяйстве, чит. его имп. высочеству великому князю Михаилу Александровичу в 1900-1902 гг. / С. Ю. Витте — СПб., 1912. — XV + 568 с.
- Голиков А. П. Международные экономические термины : словарь-справочник / А. П. Голиков, П. А. Черномаз. — К. : Центр учб. литературы, 2008. — 376 с.
- Голиков А. П. Региональная политика и экономическое развитие: европейский контекст: учебное пособие / А. П. Голиков, Н. А. Казакова, Ю. Г. Прав. — Х. : Экограф, 2009. — 240 с.
- Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль — СПб. — М. : Издание книгопродавца-типографа М. О. Вольфа. — 2800 с.
- Колова Е.Ю. Влияние сделок М&А на интеграционные процессы: отраслевые приоритеты, проблемы и перспективы рынка М&А в России / Е.Ю.Колова // Экономические науки. — М., 2011. — № 5 (78). — С.405-411.
- Лаврова Л. БРИКС — имитация или новая международная геометрия? / Лаврова Л. Россия: третье тысячелетие. Вестник актуальных прогнозов // Родина. — 2011. — С. 52-55.
- Луков В. БРИКС — фактор глобального значения / В. Луков // Международная жизнь. — 2011. — № 6. — С. 30 — 37.
- Маркс К. Капитал /К. Маркс. — М. : Политиздат, 1983. — 964 с.
- Непрядкина Н. В. Ринки валютних деривативів у світовому фінансовому середовищі : монографія / Н. В. Непрядкіна. — Х. : Экограф, 2009. — 178 с.
- Филиппенко А. С. Экономическая глобализация: истоки и результаты / А. С. Филиппенко // Экономика. — 2010. — С. 350-370.
- Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: теорія : підруч. для студ. економ. спец. вищ. навч. закл. / А.С. Філіпенко. — К. : Либідь, 2008. — 408 с.
- Чубарьян А. О. Всемирная история: в 6 т. Т. 2 / А. О. Чубарьян. — М. : Наука, 2011-2012. — 929 с.
- Слуцкий Е. Е. Экономические и статистические произведения: Избранное / Е. Е. Слуцкий ; [пер. с нем., итал., франц., англ.; предисл. П.Н. Ключкина]. — М. : Эксмо, 2010. — 1152 с.
- Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М. : Эксмо, 2007. — 960 с.
- Шумпетер Й. А. Капитализм, Социализм и Демократия / Предисл. и общ. ред. В. С. Автономова / Й. А. Шумпетер; пер. с англ. — М. : Экономика, 1995. — 540 с.
- Jim O'Neill and Anna Stupnytska. The long-term outlook for the BRICs and N-11 post crisis.// Global economics paper/ Jim O'Neill and Anna Stupnytska. — December 4, 2009. — № 192. — P. 1 — 27.
- Газета «Жэньминь Жибао»: офиц. сайт. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://russian.people.com.cn>
- Газета «Financial times»: офиц. сайт. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ft.com/>
- Журнал «Forbes»: офиц. сайт. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.forbes.ru/>
- Радио «Голос России»: офиц. сайт. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://rus.ruvr.ru/>
- Росія у БРИКС: офиц. сайт. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.mid.ru/brics.nsf>